

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

ШКРЕБЕЦЬ ЄВГЕНІЙ ФЕДОРОВИЧ

УДК 342.95:347.965(477)

**АДВОКАТУРА УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Музичук Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
декан факультету № 1

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Рибалка Наталія Олегівна,
Національна академія
прокуратури України, проректор

кандидат юридичних наук, доцент
Гришина Наталія Вікторівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри
державно-правових дисциплін

Захист відбудеться «31» січня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «28» грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Устименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Активізація європейської інтеграції України на початку другого десятиліття XXI століття передбачає запровадження оновлених стандартів у діяльність всіх національних правозахисних інституцій. Враховуючи, що адвокатура України бере на себе основне навантаження в частині надання послуг професійної правової допомоги, питання належного законодавчого забезпечення адвокатської діяльності є одним із першочергових.

Прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і внесення останніх змін до Конституції України заклали правові підвалини функціонування адвокатури як незалежного, універсального за змістом діяльності інституту кваліфікованого захисту прав і свобод громадян, сприяння повноцінній реалізації законних прав і інтересів фізичних і юридичних осіб. Поряд із цим ефективність діяльності адвокатури значною мірою визначається якістю адміністративно-правового забезпечення всіх напрямів та форм адвокатської діяльності і самоорганізації адвокатури. Останнє обумовлює актуальність і практичну доцільність проведення комплексного дослідження сучасного стану адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення.

Загальні аспекти адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні досліджувалися в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. Б. Авер'янов, В. В. Андрєєвський, М. Ю. Барщевський, Д. Н. Бахрах, Ю. П. Битяк, К. Ф. Білько, А. М. Бірюкова, Т. Б. Вільчик, І. С. Власова, Т. В. Варфоломєєва, А. П. Галоганов, С. І. Захаров, А. В. Іванцова, А. Г. Кучерена, С. В. Ківалов, М. С. Косенко, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Є. В. Курінний, М. В. Лотоцький, М. І. Луцюк, А. В. Меланчук, С. С. Мостовенко, М. Б. Смоленський, Ю. І. Стецьовський, О. Ю. Татаров, Л. В. Тацій, С. Я. Фурса, О. Г. Яновська та ін. Проте в роботах зазначених авторів висвітлюються лише окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення функціонування адвокатури. Наведене вказує на необхідність формування відповідної доктринальної бази, яка б віддзеркалювала поглиблену наукову розробку означеного питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до пп. 2.4 Додатку 2 Пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; пп. 2.3, 2.14 Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р.; комплексних науково-дослідних тем Харківського національного університету внутрішніх справ: «Правоохоронна функція української держави» (номер державної реєстрації 0113U008192), «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (номер державної

реєстрації 0113U008189), «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (номер державної реєстрації 0113U008197).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі узагальнення існуючих наукових напрацювань, а також аналізу чинного законодавства України і практики його реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України, а також сформулювати пропозиції щодо його подальшого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні задачі:

- встановити особливості статусу адвокатури як інституту правової системи України;
- визначити сутність, принципи та особливості адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури;
- охарактеризувати адміністративно-правовий статус суб'єктів нормативного забезпечення діяльності адвокатури України;
- розробити класифікацію джерел адміністративного права, регуляторний потенціал яких спрямований на регламентацію адвокатської діяльності;
- з'ясувати зміст форм і методів забезпечення адвокатської діяльності;
- розкрити механізм адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури та адвокатського самоврядування в Україні;
- проаналізувати іноземний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури та адвокатського самоврядування й визначити базові напрями можливого його використання в Україні;
- окреслити пріоритетні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування адвокатури України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури в Україні на сучасному етапі державотворення.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, які використано в комплексі. Серед загальних основним став метод класифікації, застосування якого дало можливість виокремити види джерел адміністративного права щодо забезпечення діяльності адвокатури, окреслити можливі напрямки вдосконалення адміністративного законодавства в частині забезпечення діяльності адвокатури в Україні (підрозділи 1.2, 3.2). Логіко-семантичний метод застосовано для визначення поняття «інститут адвокатури» та його місця в правовій системі України (підрозділ 1.1). Метод узагальнення використано при визначенні наукових підходів щодо з'ясування сутності забезпечення адвокатської діяльності, здійсненні аналізу механізму адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури та адвокатського самоврядування в Україні (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3). За допомогою системно-структурного методу досліджено ознаки і принципи адміністративно-

правового забезпечення діяльності адвокатури та в сукупності з логіко-семантичним методом з'ясовано сутність і надано визначення цього поняття, проведено розмежування джерел адміністративного права щодо забезпечення адвокатської діяльності в Україні (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2). У процесі виконання дослідження використовувалися й інші методи: групування, системно-функціональний, документального аналізу, статистичний метод тощо.

Серед спеціальних методів слід виокремити історичний метод, завдяки якому було визначено історичні аспекти розвитку інституту адвокатури на теренах України (підрозділ 1.1). Формально-юридичний метод застосовано при визначенні особливостей статусу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення адвокатури (підрозділ 1.3), а також особливостей адміністративно-правових заходів забезпечення адвокатської діяльності (підрозділ 2.3). Порівняльно-правовий метод дозволив шляхом співставлення положень іноземного та вітчизняного законодавства, що регламентує діяльність адвокатури, виявити спільні й відмінні риси та узагальнити їх (підрозділи 3.1 і 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є результатом однієї з перших у вітчизняній науці спроб комплексного і поліаспектного дослідження змісту, особливостей і перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

- сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури», під яким пропонується розуміти діяльність уповноважених державою суб'єктів, що здійснюється на основі й на виконання приписів адміністративно-правових норм з метою реалізації закріплених у таких нормах гарантій діяльності адвокатури задля створення умов ефективного виконання завдань і функцій адвокатури;

- обґрунтовано соціальне значення діяльності адвокатури як особливого інституту правової системи України, що функціонує в інтересах громадянського суспільства з метою кваліфікованого забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин;

- доведено, що оптимальне адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури України має забезпечити стійку залежність інтересів неупередженої правозахисної діяльності та обов'язку держави забезпечити законність і правопорядок у суспільстві. При цьому важливим є встановлення адміністративних гарантій організаційної самостійності та самоврядності професійних юристів, що мають статус адвоката;

удосконалено:

- положення про те, що зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури значною мірою визначає майбутні перспективи розвитку цього невід'ємного елементу сучасної правової системи. Ефективність

діяльності адвокатури України як основного правозахисного інституту у державі залежить від нормативно визначених правомочностей, якими держава наділяє адвокатів для реалізації правозахисної діяльності, участі у процесі здійснення судочинства, нагляду за діяльністю виконавчої влади у сфері гарантування конституційних прав і свобод та участі у законотворчій діяльності;

- систему наукових поглядів щодо обґрунтування необхідності запровадження обов'язкового страхування відповідальності адвоката, що буде виступати дієвою гарантією забезпечення прав, свобод і законних інтересів користувачів адвокатських послуг, а також сприятиме покращенню роботи адвокатури в цілому;

- систему наукових поглядів щодо сутності і класифікації принципів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури.

дістали подальшого розвитку:

- доктринальні підходи щодо обґрунтування доцільності оптимального адміністративно-правового врегулювання діяльності адвокатури, що передбачає недопущення надмірної зарегульованості адвокатської діяльності та зайвого державного втручання;

- теоретичні положення щодо визначення критеріїв класифікації суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України залежно від: а) особливостей цільової компетенції; б) юридичної природи заснування; в) порядку ухвалення рішення;

- наукові уявлення щодо особливостей нормативно-правового забезпечення діяльності адвокатури у зарубіжних державах задля наукового супроводження перспективного впровадження позитивного іноземного досвіду в національну практику регламентації адвокатської діяльності.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено науковою новизною та можливістю використання окремих висновків дослідження у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку положень науки адміністративного права і державного управління як підґрунтя для проведення спеціалізованих досліджень адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України та реформування діяльності компетентних органів;

- правотворчому процесі – як матеріал для удосконалення положень чинного законодавства, що регламентує адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури України; у процесі розроблення та внесення змін і пропозицій до відповідних законопроектів;

- навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів з адміністративного права у вищих та інших навчальних закладах, підвищенні кваліфікації працівників адвокатури України; при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій;

- правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів, які забезпечують діяльність адвокатури України.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були

оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (14–15 березня 2014 р., м. Одеса); «Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (18–19 червня 2015 р., м. Київ); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (13 листопада 2015 р., м. Харків); «Теорія і практика віктимології» (12 листопада 2015 р., м. Харків); «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (18–19 березня 2016 р., м. Львів).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у шести наукових публікаціях, з яких п'ять опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових наукових видань України, одна – у зарубіжному науковому виданні, а також у тезах п'яти доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, список використаних джерел складається з 323 найменувань на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються її зв'язок з науковими планами, програмами та темами, мета і задачі, об'єкт і предмет, окреслюються методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію результатів дисертації.

Розділ 1 «Загальні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Адвокатура як інститут правової системи України»* висвітлюються історичні аспекти становлення і правового забезпечення адвокатури як інституту правової системи тих державних утворень, які існували на теренах сучасної України. На основі традиційної періодизації розвитку української державності визначено етапи трансформації статусу адвокатури від невід'ємного елементу судової системи в давні часи до незалежного від держави правозахисного інституту громадянського суспільства сьогодні.

Здійснено комплексний аналіз розвитку інституту адвокатури України після проголошення державної незалежності. Розкрито і охарактеризовано зміни, які відбулись у системі нормативно-правового забезпечення адвокатської діяльності у період з 1991 року і до тепер з урахуванням положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р., а також останніх змін до Конституції України.

З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку державності у діяльності адвокатури поєднуються приватний і публічний інтереси: приватний інтерес конкретної особи, захист прав якої здійснює адвокат, а також публічний інтерес суспільства і держави, спрямований на сприяння забезпеченню законності, прав

та свобод громадян. Адвокат в умовах сьогодення виступає також своєрідним «партнером» держави: з одного боку, адвокат може представляти посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх інтереси в судових і інших інституціях, а з іншого – здійснює юридичний захист громадян від свавілля держави. Крім того, діяльність адвокатури слід розглядати як одну з важливих гарантій забезпечення справедливості правосуддя.

Зазначене зумовлює певні особливості адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури. На основі аналізу положень чинного законодавства і узагальнення наукових напрацювань наголошується, що специфіка адвокатури як інституту правової системи полягає в тому, що незважаючи на самостійність і незалежність від держави, адвокатура не може функціонувати поза державним впливом. У зв'язку з цим належне адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури виступає важливою передумовою підвищення ефективності адвокатської діяльності та ефективного захисту прав і свобод громадян.

Підрозділ 1.2 «Поняття, ознаки та принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури» присвячений всебічному аналізу поняття «адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури України». Доводиться теза про те, що розкриття змісту цього терміну не тільки збагатить понятійний апарат науки адміністративного права та інших юридичних наук, а й буде сприяти уніфікації використання вказаної категорії, а отже, належному правовому регулюванню адвокатської діяльності.

Визначено специфічні ознаки адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури. Обґрунтовується, що адміністративно-правове забезпечення є одним із важливих видів правозабезпечувальної діяльності держави, при цьому об'єктом адміністративно-правового забезпечення є професійні права і гарантії діяльності адвокатури України; здійснюється забезпечення на основі правотворчих та організаційних повноважень суб'єктів, чітко визначених у законодавстві України; процес забезпечення реалізується через особливий правовий механізм з метою забезпечення законності та правопорядку в суспільстві.

Принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури визначено як закріплені в нормах адміністративного права основоположні, непорушні та беззаперечні керівні засади та ідеї, на яких ґрунтується адвокатська діяльність і функціонування цього інституту. Пропонується авторський варіант доктринального підходу до формування і групування системи принципів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури. До групи загальних віднесено такі принципи: верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів. Спеціальну групу принципів становлять принцип дотримання адвокатської етики, принцип економічної незалежності, принцип рівності, принцип професіоналізму. Наголошується на необхідності органічного поєднання принципу законності та принципу адвокатської етики, зважаючи на те, що у правовій державі принцип верховенства права передбачає тісний взаємозв'язок

таких соціальних регуляторів, як норми права та норми моралі. Звертається увага на те, що вказане поєднання може суттєвим чином позитивно вплинути як на адміністративно-правове забезпечення адвокатури, так і безпосередньо на діяльність адвокатів.

Констатується, що правове регулювання організації та діяльності адвокатури здійснюється нормами права різних галузей права, але в контексті забезпечення адвокатської діяльності адміністративно-правові норми мають особливе значення. Обґрунтовується необхідність оптимального врегулювання адміністративно-правовими нормами діяльності адвокатури з метою недопущення надмірного державного втручання в адвокатську діяльність, оскільки адміністративно-правове забезпечення передбачає, у першу чергу, вплив за допомогою організаційних та управлінських засобів. При цьому слід враховувати те, що аналіз правової природи інституту адвокатури свідчить про те, що він виступає не як державна структура, а як базова складова та один із провідних інститутів громадянського суспільства, який повинен бути здатним реально та ефективно здійснювати правозахисну діяльність.

У підрозділі 1.3 *«Види та адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні»* всебічно проаналізовано особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури крізь призму окремих його складових з урахуванням змісту таких базових правових категорій, як суб'єкт права, суб'єкт адміністративного права та суб'єкт адміністративно-правового забезпечення. Окреслюються основні риси вказаних складових, серед яких виокремлено легальність та легітимність діяльності, організаційну єдність, системність організації та функціонування, спрямованість на виконання чітко визначеного переліку функцій, визначене законодавством місце в системі державного апарату, професійний характер діяльності тощо. Констатовано, що статусу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури притаманна специфіка, що вирізняє їх серед суб'єктів, які здійснюють інші види нормативного забезпечення, яку слід урахувати у межах як правотворчої, так і правозастосовної діяльності держави.

У підрозділі проаналізовано особливості статусу суб'єктів, які можуть справляти на діяльність адвокатури відповідний адміністративно-правовий вплив. Зокрема, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Обґрунтовується, що до кола відповідних суб'єктів можна також віднести і громадські об'єднання. Зазначено, що останні здійснюють на діяльність адвокатури принципово інший вплив, суть якого полягає у відсутності імперативної складової. Водночас, аналіз статусу та власних повноважень органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування дав підстави для висновку, що серед наведених вище суб'єктів провідне місце в аспекті адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури займають органи державної виконавчої влади. Доведено, що ці органи наділені

нормотворчою та організаційною компетенціями, які, зокрема, безпосередньо стосуються гарантування належної діяльності інституту адвокатури.

Запропоновано класифікацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України. Так, залежно від особливостей цільової компетенції суб'єкти адміністративно-правового забезпечення поділяються на суб'єктів загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції; в залежності від юридичної природи утворення – на державні, самоврядні та громадські; залежно від способу вирішення основних питань, що входять до їхньої компетенції та порядку ухвалення рішення – на єдиноначальні та колегіальні. Стосовно останнього критерію зазначено, що в контексті адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури перевага повинна надаватися колегіальному підходу до вирішення основних питань такого забезпечення.

Розділ 2 «Зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Класифікація джерел адміністративного права щодо забезпечення адвокатської діяльності в Україні»* розглянуто системи первинних і вторинних джерел права, що містять норми адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури. При цьому констатується, що існує велика кількість джерел адміністративного права, які справляють регуляторний вплив на адвокатську діяльність. Встановлено, що серед таких актів питома вага належить підзаконними нормативно-правовими актами, які є несистематизованими, що ускладнює процес їх застосування. У зв'язку із цим пропонується провести систематизацію у першу чергу тих нормативно-правових актів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України, що належать до підзаконних. Така потреба існує у зв'язку з необхідністю узгодити їх зміст з Конституцією та законами України, а також між собою.

Обґрунтовано, що використання основних форм систематизації нормативно-правових актів із адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури буде сприяти більшій відкритості та зручності користування вказаним нормативним матеріалом, що, у свою чергу, зробить правозастосовну діяльність у цій сфері більш ефективною. Звертається увага на те, що в аспекті адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури слід не обмежуватися нормативно-правовими актами, а створювати умови для комплексного використання всіх джерел права, що притаманні нашій правовій системі. При цьому обґрунтовується позиція, що наведене буде виступати потужним фактором подальшого розвитку та удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення адвокатської діяльності.

Зауважено, що серед джерел адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури перевага повинна надаватися Конституції та законам України, особливо в контексті останніх конституційних змін щодо діяльності адвокатури. Крім того, важливу роль слід відводити чинним міжнародним договорам, згоду на обов'язковість яких було надано Верховною Радою

України, оскільки саме вони встановлюють міжнародні стандарти з регулювання як юридичної професії взагалі, так і адвокатської діяльності зокрема. Обґрунтовується позиція, що такий підхід до комплексного використання джерел права буде потужним фактором подальшого розвитку та удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення адвокатської діяльності, що, у свою чергу, буде сприяти модернізації вітчизняної правової системи.

У підрозділі 2.2 *«Форми та методи забезпечення адвокатської діяльності в Україні»* констатується, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури, здійснюючи таке забезпечення, можуть застосовувати різні методи впливу, що прямо передбачено чинним законодавством України. На підставі всебічного аналізу практики функціонування таких суб'єктів доведено, що їх діяльність може здійснюватися в різних формах. При цьому обрання тих чи інших форм та методів відповідними суб'єктами повинно відбуватися у межах та у спосіб, встановлений чинним законодавством, а також з урахуванням необхідності реалізації правової політики держави у відповідній сфері та особливостей діяльності адвокатури як важливого інституту громадянського суспільства.

На підставі основних ознак, елементів та специфіки адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури у підрозділі формулюються поняття форм і методів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури. Зокрема, пропонується авторське визначення поняття «форми забезпечення адвокатської діяльності» – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються адвокатурою для реалізації визначених законодавством завдань. При цьому виокремлюються такі елементи системи форм забезпечення адвокатської діяльності в Україні, як видання індивідуальних (ненормативних) актів; проведення організаційних заходів, орієнтаційних зустрічей, семінарів з питань удосконалення професійної діяльності; заходів, спрямованих на покращення рівня матеріально-технічного забезпечення тощо.

З позицій класичної доктрини адміністративного права розкривається правова природа та наводиться визначення адміністративно-правових методів забезпечення адвокатської діяльності. Під останніми автор пропонує розуміти способи та прийоми безпосереднього цілеспрямованого впливу на неї публічних органів влади та інших суб'єктів, компетенція яких регламентована законодавчо. До числа таких методів віднесено заходи переконання, заохочення і заходи примусу, які реалізуються шляхом прямого і непрямого впливу на діяльність адвокатури. При цьому застосування того чи іншого методу або їхнього поєднання повинно бути обґрунтованим, виваженим та зрозумілим.

Констатується, що при безумовній перевазі методу переконання над методом примусу значення останнього в контексті належного адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури є суттєвим. Зумовлено це тим, що держава зобов'язана використовувати у межах чинного законодавства всі можливі методи, у тому числі й примусу, для того, щоб забезпечити належну організацію та функціонування інституту адвокатури. Разом з тим

підкреслюється, що використання вищевказаного методу щодо адвокатської діяльності має здійснюватися крізь призму субсидіарності, тобто його застосування можливе лише тоді, коли інші методи не дали очікуваних результатів.

У підрозділі 2.3 «Адміністративно-правові заходи забезпечення адвокатської діяльності в Україні» розкривається зміст і наводиться характеристика заходів адміністративно-правового забезпечення адвокатської діяльності. Визначається, що такі заходи є способами впливу на відносини у сфері забезпечення функціонування адвокатури, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами) у порядку реалізації управлінсько-розпорядчої компетенції з метою надійного забезпечення діяльності адвокатури, запобігання і припинення протиправних дій адвокатської спільноти. Основне призначення цих заходів полягає в тому, щоб на кожному етапі адвокатської діяльності професійні функції адвокатури відповідали інтересам суспільства і сприяли підвищенню законності як у лавах самих адвокатів, так і у суспільстві в цілому.

Зазначається, що адміністративно-правові заходи забезпечення адвокатської діяльності є різноманітними за своєю сутністю і природою. Їх зміст включає в себе компоненти дозволу, примусу та заохочення. У більшості випадків ці заходи мають імперативний, обов'язковий характер. Зауважується, що чинним законодавством України встановлено широкий перелік адміністративно-правових заходів забезпечення адвокатської діяльності. Зміст кожного із вказаних заходів найповніше розкривається за умови розгляду етапів процесу адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури, а саме: а) формування бажання у особи займатись адвокатською діяльністю; б) допуску до складання кваліфікаційного іспиту; в) стажування; г) складання присяги адвоката України та отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України; г) підвищення кваліфікації; д) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; є) припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Кожному етапу притаманний комплекс заходів, зміст яких визначається як особливостями законодавства, так і практикою функціонування самої адвокатури і органів адвокатського самоврядування.

Зазначається, що ефективність таких заходів відбивається на всіх аспектах діяльності адвокатури – від якості надання юридичної допомоги населенню і до форм професійної самоорганізації та взаємодії з громадськістю. Відповідно, відсутність таких адміністративно-правових заходів створює передумови для порушення прав і свобод громадян.

Розділ 3 «Основні напрями та заходи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури й можливості його використання» розкриваються особливості законодавчої регламентації функціонування

адвокатури в державах Європейського Союзу та інших країнах. На основі аналізу змісту нормативно-правових актів Європейського Союзу з'ясовано, що в державах альянсу на рівні міждержавного законодавства передбачені наднаціональні гарантії діяльності адвокатури, а також врегульовано аспекти професійної діяльності адвоката у межах національних правових систем кількох держав Співдружності одночасно. Обґрунтовується, що досвід діяльності адвокатури держав-учасниць Європейського Союзу багато в чому став зразковим для інших держав Європи і світу. Передусім це проявляється у створенні необхідних умов для професійної самореалізації адвокатів на транскордонному рівні, розробці подібних стандартів професійної освіти адвокатів у європейських державах, виробленні уніфікованих заходів щодо усунення протекційних інструментів, що обмежують свободу трудової міграції адвокатів.

Констатується, що в зарубіжних державах ступінь правової регламентації діяльності адвокатури різний, насамперед це проявляється в частині визначення кола суб'єктів, які можуть займатися адвокатською діяльністю. Залежно від того, які категорії осіб допускаються до здійсненні адвокатської діяльності, виокремлюються три групи держав: група держав абсолютної монополії на здійсненні адвокатської діяльності лише професійними адвокатами (Греція, Франція, Іспанія, Норвегія, Кіпр); група держав обмеженої монополії (Італія, Бельгія, Данія, Велика Британія, Австрія, Німеччина, Нідерланди); група держав демонополізованого ринку адвокатських послуг (Фінляндія, Мальта).

Окремий акцент у підрозділі зроблено на характеристиці інституту дисциплінарної відповідальності адвокатів у зарубіжних державах, аналізі суб'єктів притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, а також на аналізі особливостей залучення адвокатів до правозахисної діяльності у межах реалізації права на юридичну допомогу. Приділено увагу розгляду питання щодо тарифікації оплати праці адвокатів у контексті забезпечення доступності юридичних послуг. Зазначається, що останнє питання для України набуває особливої актуальності з огляду на те, що адвокатські послуги видаються для значної кількості населення занадто дорогими, через що пересічні громадяни часто не можуть дозволити собі отримати професійну правову допомогу.

У підрозділі 3.2 *«Вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні на сучасному етапі державотворення»* аналізуються найважливіші аспекти вдосконалення чинного законодавства, яке регулює різноманітні аспекти діяльності адвокатури.

Обґрунтовано, що в умовах, коли на сході України військово-політична ситуація є напруженою, а рівень життя населення падає, виникає гостра потреба в оновленні підходів до осмислення пріоритетних напрямів діяльності адвокатури в цілому та органів її самоврядування. Зазначається, що протягом останніх років індикатором ефективності вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури стали зміни нормативної основи функціонування органів самоврядування адвокатів. Так, Спілка адвокатів України та громадські організації адвокатів регіонального масштабу

виступають основними ініціаторами змін чинного законодавства про адвокатуру. Це пояснюється тим, що активісти таких організацій краще за інших знають проблематику і потреби функціонування української адвокатури. Зокрема, розкривається досвід діяльності керівних структур Спілки адвокатів України на ниві законопроектної роботи, обстоювання на найвищому політичному рівні позиції щодо зменшення податкового тиску на адвокатів і адвокатські об'єднання, усунення порушень гарантій адвокатської діяльності, розширення професійних прав адвокатів, сприяння захисту адвокатів від необґрунтованого тиску та переслідувань, організації міжнародних експертиз і професійних зустрічей з експертами, проведення міжнародних семінарів та конференцій з актуальних питань діяльності адвокатури.

З урахуванням основних потреб кореляції правового статусу адвокатури сформульовано пріоритети вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України на сучасному етапі державотворення. Зокрема, запропоновано законодавчо визначити роль Національної асоціації адвокатів України як органу представництва інтересів адвокатської спільноти, закласти законодавчі основи для посилення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності адвокатського самоврядування України, вдосконалити правові основи громадського моніторингу цієї діяльності, створити повноцінне правове поле для стимулювання обміну досвідом між адвокатськими об'єднаннями, організації державної підтримки стажування адвокатів за кордоном, розширити представництво вітчизняної адвокатури в міжнародних інститутах захисту прав людини.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено результати комплексної наукової розробки існуючих засад і особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України на сучасному етапі державного розвитку. З урахуванням накопичених доктринальних напрацювань і аналізу практики реалізації законодавства про адвокатуру і адвокатську діяльність визначено концептуальні пропозиції щодо вдосконалення правового статусу адвокатури з урахуванням соціальних запитів і суспільної потреби у якісній правозахисній діяльності. Основні положення знайшли відображення в таких висновках:

1. Інститут адвокатури в Україні на сучасному етапі державного розвитку є невід'ємним елементом національної правової системи. Особливості і рівень ефективності діяльності адвокатури обумовлені ступенем зрілості громадянського суспільства, кожен член якого потребує якісного професійного захисту прав, свобод, законних інтересів. У різні періоди української державності адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури мало різне наповнення і відрізнялося різним рівнем щільності нормативної регламентації.

2. Зважаючи на особливості правового статусу адвокатури, сутнісними ознаками її діяльності є такі: зміст адвокатської діяльності полягає у наданні послуг правової допомоги населенню (в тому числі, й на безкоштовних засадах); суб'єкт адвокатської діяльності є незалежним від впливу будь-яких сторонніх факторів і сил, що гарантується державою; адвокатура діє лише відповідно до чітко визначених у законі форм адвокатської діяльності; адвокатська діяльність зумовлена потребами громадянського суспільства і спрямована на їх задоволення; характер діяльності адвокатури і держави є партнерським за своїм змістом.

3. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури має свої особливості, на які вказує низка специфічних ознак її діяльності, а саме: адміністративно-правове забезпечення виступає як один з важливих видів правозабезпечувальної діяльності держави; об'єкт забезпечення становлять професійні права і гарантії діяльності адвокатури України; здійснення на основі правотворчих та організаційних повноважень визначених законодавством суб'єктів; процес забезпечення реалізується через особливий правовий механізм, метою якого є дотримання законності і правопорядку в суспільстві.

4. Необхідною вбачається оптимізація врегулювання адміністративно-правовими нормами діяльності адвокатури з урахуванням недопущення надмірної зарегульованості та зайвого державного втручання. Це зумовлено тим, що адвокатура не є державною структурою, являючи собою незалежний інститут громадянського суспільства, що здійснює правозахисну функцію.

5. Аналіз сучасних досліджень дозволив провести аналогію між структурними елементами поняття «суб'єкт адміністративно-правового забезпечення» та сприяв можливості зробити висновок щодо відсутності принципових відмінностей у цьому визначенні як явищі в цілому, оскільки в більшості випадків суб'єктами адміністративно-правового забезпечення виступають органи й особи, що наділені владними управлінськими функціями. При цьому провідне місце серед наведених вище суб'єктів будуть посідати органи виконавчої влади, проте з урахуванням специфіки діяльності адвокатури необхідно вести мову про особливий перелік суб'єктів адміністративно-правового забезпечення її діяльності, притаманний лише цьому виду.

6. Під суб'єктами адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури слід розуміти органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадські об'єднання, які відповідно до положень чинного законодавства України наділені нормотворчою компетенцією в частині урегулювання питань організації і гарантування адвокатської діяльності. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України залежно від особливостей цільової компетенції класифікуються на суб'єктів загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції; від юридичної природи – на державні, самоврядні та громадські суб'єкти; від порядку ухвалення рішення – на єдиноначальні та колегіальні. Серед усіх суб'єктів провідним галузевим органом, що здійснює адміністративно-правове

забезпечення діяльності адвокатури, є Міністерство юстиції України і підпорядковані йому територіальні органи.

7. Специфіка адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури полягає у тому, що існує велика кількість джерел адміністративного права, які здійснюють регуляторний вплив на адвокатську діяльність. У зв'язку з цим пропонується систематизувати нормативно-правові акти адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України з метою приведення їх до певної внутрішньої узгодженості відповідно до концептуальних засад здійснення обліку, кодифікації, інкорпорації та консолідації.

8. З огляду на необхідність сталого розвитку та функціонування інституту адвокатури необхідним є на нормативному рівні закріпити можливість використання адвокатами історично обумовлених правових звичаїв корпоративної взаємодії між собою. В умовах сьогодення це буде дієвим чинником зміцнення засад розвитку професійної етики та корпоративної співпраці адвокатів та їх об'єднань.

9. Форми забезпечення адвокатської діяльності – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються адвокатурою для реалізації визначених законодавством завдань. Елементами системи форм забезпечення адвокатської діяльності в Україні є видання індивідуальних (ненормативних) актів; проведення організаційних заходів, орієнтаційних зустрічей, семінарів з питань удосконалення професійної діяльності, матеріально-технічного забезпечення тощо.

10. Адміністративно-правові методи забезпечення адвокатської діяльності являють собою способи та прийоми безпосереднього цілеспрямованого впливу на неї публічних органів влади та інших суб'єктів, компетенція яких регламентована законодавчо. До їх числа пропонується віднести заходи переконання, заходи заохочення і заходи примусу, які реалізуються шляхом прямого і непрямого впливу на діяльність адвокатури.

11. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності адвокатури доводить, що в сучасних державах правова регламентація діяльності адвокатури має свої особливості і характерні риси, які здебільшого проявляються на акцентуації правового регулювання того чи іншого аспекту адвокатської діяльності. Так, в одних державах особлива увага влади зосереджена на детальному врегулюванні дисциплінарної відповідальності адвокатів, в інших – на системі професійної підготовки адвокатів, а деякі держави у першу чергу врегульовують питання самоорганізації адвокатів.

12. Розвиток вітчизняного законодавства про адвокатуру потребує врахування низки основних напрямів реформування організаційно-правових засад адвокатської діяльності: вдосконалення матеріального і процесуального законодавства щодо забезпечення безпеки адвокатів; норм, що регулюють механізм формування національної системи (мережі) адвокатських об'єднань України; створення єдиної уніфікованої державної системи підготовки фахівців адвокатської справи, кваліфікація яких відповідає вимогам Європейського

Союзу; зміцнення матеріально-фінансової основи багатоступеневої системи професійної підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації адвокатів.

13. Концептуальною метою вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності адвокатури України є посилення, актуалізація соціальної ролі адвоката в сучасному суспільстві, розширення можливостей адвокатури брати участь у правотворчих процесах, зміцнення нормативних основ взаємодії адвокатів з органами державної влади і місцевого самоврядування, створення умов для всебічного професійного зростання протягом усієї кар'єри.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шкребець Е. Ф. Административно-правовые основы обеспечения деятельности адвокатуры в Украине / Е. Ф. Шкребець // *Legea si viata*. – 2015. – № 2/3 (278). – С. 109–112.

2. Шкребець Є. Ф. Класифікація джерел адміністративного права щодо забезпечення адвокатської діяльності в Україні / Є. Ф. Шкребець // *Науковий вісник Академії муніципального управління*. – Серія «Право» – 2015. – Вип. № 2. – С. 239–246.

3. Шкребець Є. Ф. Принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України / Є. Ф. Шкребець // *Форум права*. – 2015. – № 2. – С. 192–197 [Електронний ресурс] – Режим доступу: nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_2_34.pdf.

4. Шкребець Є. Ф. Адміністративно-правовий статус адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку / Є. Ф. Шкребець // *Право і безпека*. – 2015. – № 2 (57). – С. 80–85.

5. Шкребець Є. Ф. Досвід Європейського Союзу в забезпеченні діяльності адвокатури / Є. Ф. Шкребець // *Вісн. Харків. нац. ун-ту внутріш. справ*. – 2015. – № 2 (69) – С. 196–202.

6. Шкребець Є. Ф. Шляхи вдосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення діяльності адвокатури в Україні / Є. Ф. Шкребець // *Підприємництво, господарство і право*. – 2016. – № 2. – С. 122–127.

7. Шкребець Є. Ф. Суб'єкт адвокатської діяльності як елемент адміністративно-правового статусу адвокатури в Україні / Є. Ф. Шкребець // *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14–15 берез. 2014 р.)* – О.: ГО «Причорноморська фундація права». – С. 99–100.

8. Шкребець Є. Ф. Нормативний договір як джерело забезпечення адвокатської діяльності в Україні / Є. Ф. Шкребець // *Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18–19 черв. 2015 р.)*. – К.: Науково-дослідний інститут публічного права. – С. 255–257.

9. Шкребець Є. Ф. Віктимологічна профілактика сімейного насильства при здійсненні адвокатської діяльності / Є. Ф. Шкребець // Теорія і практика віктимології: матеріали всеукр. конф. для студентів, аспірантів, ад'юнктів, присвяч. 50-річчю з дня заснування кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (м. Харків, 12 листоп. 2015 р.). – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – С. 104–105.

10. Шкребець Є. Ф. Європейські стандарти функціонування інституту адвокатури / Є. Ф. Шкребець // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: матеріали міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Харків, 13 листоп. 2015 р.). – Х.: Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. – С. 322–323.

11. Шкребець Є. Ф. Деякі питання діяльності спілок та асоціацій адвокатів як складової забезпечення діяльності адвокатури / Є. Ф. Шкребець // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 берез. 2016 р.) – Л.: Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив». – С. 88–90.

АНОТАЦІЯ

Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено визначенню особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури на сучасному етапі. Сформульовано поняття адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури в Україні. З'ясовано особливості ознак адміністративно-правового статусу суб'єктів, що забезпечують діяльність адвокатури України. Окреслено напрями систематизації адміністративного законодавства про діяльність адвокатури України з метою забезпечення оптимізації ефективності адміністративно-правових засад надання послуг громадянам. Охарактеризовано етапи становлення і розвитку адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України. Визначено соціальну роль і функції органів адвокатури України, їх правовий статус, повноваження, порядок взаємодії між собою та з органами виконавчої влади, правоохоронними органами. Розкрито співвідношення та відмінності законодавчого регулювання діяльності адвокатури в Україні та в інших країнах, на цій основі надано пропозиції щодо можливості використання їх досвіду в законотворчій діяльності Української держави.

Ключові слова: адвокатура, адміністративно-правове забезпечення, взаємодія, міжнародні стандарти, оптимізація, удосконалення, адвокатська діяльність.

АННОТАЦИЯ

Шкребец Е. Ф. Адвокатура Украины: административно-правовое обеспечение деятельности на современном этапе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена исследованию особенностей административно-правового обеспечения деятельности адвокатуры Украины. Определено понятие административно-правового обеспечения деятельности адвокатуры как регламентированных административно-правовыми нормами действий субъектов государственно-властных полномочий, направленных на создание необходимых условий для надлежащего функционирования адвокатуры и выступающих системой гарантий надлежащего функционирования адвокатуры. Дан анализ особенностей становления и эволюции адвокатуры Украины с учетом основных этапов развития национальной государственности.

Исследованы специфические признаки административно-правового статуса субъектов, которые обеспечивают деятельность адвокатуры Украины. Определены направления систематизации административного законодательства о деятельности адвокатуры Украины с целью обеспечения оптимизации административно-правовых оснований предоставления услуг гражданам. Охарактеризованы этапы становления и развития административно-правового обеспечения деятельности адвокатуры Украины. Раскрыты социальная роль и функции органов адвокатуры Украины, определены их правовой статус, полномочия, порядок взаимодействия между собой и с органами исполнительной власти, правоохранительными органами.

На основании анализа международных стандартов административно-правового обеспечения функционирования института адвокатуры раскрыты особенности регулирования деятельности адвокатуры в государствах Европейского Союза, а также ближнего зарубежья. Обоснованы наиболее перспективные направления применения зарубежного опыта административно-правового обеспечения адвокатуры в национальном законодательстве Украины. Дана характеристика основных методов и функций общественного контроля за деятельностью адвокатуры Украины. Разработаны перспективные направления и обоснованы конкретные предложения по оптимизации существующего механизма общественного мониторинга адвокатской деятельности в аспекте обеспечения независимости адвокатуры Украины, а также повышения

профессиональной мобильности адвокатов. Сформулированы предложения относительно усовершенствования административного законодательства, регулирующего различные аспекты дисциплинарной ответственности адвокатов.

Ключевые слова: адвокатура, административно-правовое обеспечение, взаимодействие, международные стандарты, оптимизация, усовершенствование, адвокатская деятельность.

SUMMARY

Shkrebec Ye. F. Advocacy of Ukraine: Administrative and Legal providing of activity on the modern stage. – The manuscript.

The thesis stands for a degree of Candidate of Sciences in Law, speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2016.

Concepts administrative and legal providing of activity of advocacy in Ukraine are formulated. The features of signs of administrative and legal status of subjects that provide activity of advocacy of Ukraine turnout. Directions of systematization of administrative legislation are determined about activity of advocacy of Ukraine with the aim of providing of optimization of efficiency of administrative and legal principles of grant of services to the citizens. The stages of becoming and development of the administrative and legal providing of activity of advocacy of Ukraine are characterized. A social role and functions of organs of advocacy of Ukraine are set, defining them legal status, plenary powers, order of cooperation inters and with executive bodies, law enforcement authorities. Correlation and differences of the legislative adjusting of activity of advocacy open up in Ukraine and in other countries and don't his basis suggestions are given in relation to possibility of the use of their experience in Administrative and Legal activity of the Ukrainian state.

Key words: advocacy, administrative and legal providing, cooperation, international standards, optimization, improvement, advocate activity.